

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

**НАЦІОНАЛЬНА ПОЛІЦІЯ УКРАЇНИ
УПРАВЛІННЯ АВІАЦІЇ ТА ПОЛІЦІЇ НА ВОДІ**

Кваліфікація та розслідування незаконного заволодіння водним транспортном

Методичні рекомендації

Київ – 2021

Авторський колектив:

Вознюк А. А., доктор юридичних наук, професор (Національна академія внутрішніх справ); **Засенко Б. В.**, старший інспектор з особливих доручень (Управління авіації та поліції на воді); **Брисковська О. М.**, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник (Національна академія внутрішніх справ); **Грига М. А.**, кандидат юридичних наук (Національна академія внутрішніх справ); **Дударець Р. М.**, кандидат юридичних наук (ГСУ НП України); **Климчук М. П.**, кандидат юридичних наук, доцент (ГСУ НП України); **Дякін Я. О.**, кандидат юридичних наук (Національна академія внутрішніх справ); **Саковський А. А.**, кандидат юридичних наук, доцент (Національна академія внутрішніх справ)

Рецензенти:

Науменко С. М. – начальник Управління авіації та поліції на воді Національної поліції України;

Скулиш Є. Д. – провідний науковий співробітник наукової лабораторії з проблем протидії злочинності Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор

Рекомендовано до друку науково-методичною радою Національної академії внутрішніх справ від 16 грудня 2020 р. (протокол № 3)

К - 320 Кваліфікація та розслідування незаконного заволодіння водним транспортом [Текст]: метод. рек / [А. А. Вознюк, Б. В. Засенко, О. М. Брисковська та ін.]. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2021. 40 с.

У методичних рекомендаціях висвітлено питання кримінально-правової та криміналістичної характеристики незаконного заволодіння водним транспортом. Розглянуто особливості розкриття та розслідування таких злочинів.

Адресовані практичним працівникам правоохоронних органів, науково-педагогічним працівникам, здобувачам вищої освіти, а також тим, хто досліджує проблеми протидії злочинам проти безпеки руху та експлуатації водного транспорту.

УДК 343.346:343.74:343.985

© Вознюк А. А., Засенко Б. В., Брисковська О. М.
та ін., 2021

© Національна академія внутрішніх справ, 2021

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	4
ВСТУП.....	5
I. КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА НЕЗАКОННОГО ЗАВОЛОДІННЯ ВОДНИМ ТРАНСПОРТОМ.....	6
II. КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА НЕЗАКОННОГО ЗАВОЛОДІННЯ ВОДНИМ ТРАНСПОРТОМ.....	17
III. ОСОБЛИВОСТІ РОЗСЛІДУВАННЯ НЕЗАКОННОГО ЗАВОЛОДІННЯ ВОДНИМ ТРАНСПОРТОМ.....	21
3.1. Початковий етап розслідування незаконного заволодіння водним транспортom.....	21
3.2. Проведення окремих слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій та заходів.....	25
IV. ПРОВЕДЕННЯ ЕКСПЕРТИЗ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ НЕЗАКОННОГО ЗАВОЛОДІННЯ ВОДНИМ ТРАНСПОРТОМ.....	32
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	36

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ДСТУ, ГОСТ	державні стандарти України
ІТС	інформаційно-телекомунікаційна система
ІПНП	Інформаційний портал Національної поліції України
КК	Кримінальний кодекс України
КПК	Кримінальний процесуальний кодекс України
НПУ	Національна поліція України
НСРД	негласна слідча (розшукова) дія
ОЗУ	організоване злочинне угруповання
ОРЗ	оперативно-розшуковий захід
ТУ	технічні умови

ВСТУП

Питання боротьби з незаконним заволодінням водним транспортом займає важливе місце в боротьбі зі злочинністю, оскільки це правопорушення заподіює суттєву майнову шкоду як окремим громадянам, так і державі загалом, а також призводить до створення аварійних ситуацій на воді. Завдані при цьому збитки обчислюються мільйонами гривень. Незаконне заволодіння водним транспортом та угон (викрадення) морських чи річкових суден як різновид кримінального бізнесу завдяки свої прибутковості майже не поступається незаконному заволодінню автотранспортом. Значна частина цих кримінальних правопорушень учиняється під прикриттям ОЗУ, що мають чітку ієрархічну структуру з розподілом ролей, транскордонні зв'язки, високий рівень спеціалізації та матеріально-технічного оснащення. Злочинні групи здебільшого контролюють ринки, на яких продається викрадений водний транспорт та двигуни до нього, діють підпільні майстерні, що здійснюють підготовку транспорту та двигунів до повторної реалізації. Налагоджена індустрія легалізації морських та річкових суден, здобутих злочинним шляхом (зміна ідентифікаційних номерів, зовнішнього вигляду, підроблення реєстраційних номерів тощо).

За статистикою понад 90 % об'єктів водного транспорту жодним чином не захищені. Насправді варіантів, як захистити човен від угону, не так вже й багато. Практично за тим самим принципом, як і з мототехнікою, найбільші страхові компанії відмовляються страхувати водні транспортні засоби через легкість їх несанкціонованого транспортування.

Найбільше плавзасобів викрадають з гаражів, ангарів, сараїв, дач та інших приміщень, які не охороняються, а найменше – з об'єктів, які перебувають під охороною.

Тому криміногенна ситуація сьогодні потребує впровадження у практику правоохоронних органів сучасних прийомів та методів протидії незаконному заволодінню водним транспортом та угону морських і річкових суден, розроблення відповідних підходів до вирішення проблем, що виникають у процесі цієї боротьби. Злочинці, як правило, удосконалюють свої злочинні навички, учиняють кримінальні правопорушення таємно, а методи заволодіння водним транспортом стають більш вишуканими й технологічними. Саме тому питання розкриття підрозділами поліції незаконного заволодіння водними транспортними засобами та угону морських і річкових суден становить теоретичний та практичний інтерес і є актуальним для оперативно-розшукової діяльності та здійснення досудового розслідування.

1. КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА НЕЗАКОННОГО ЗАВОЛОДІННЯ ВОДНИМ ТРАНСПОРТОМ

1.1. Угон або захоплення залізничного рухомого складу, повітряного, морського чи річкового судна

Стаття 278 КК. Угон або захоплення залізничного рухомого складу, повітряного, морського чи річкового судна

1. Угон або захоплення залізничного рухомого складу, повітряного, морського чи річкового судна – караються позбавленням волі на строк від трьох до шести років.

2. Ті самі дії, вчинені за попередньою змовою групою осіб або поєднані з насильством, яке не є небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого, – караються позбавленням волі на строк від п'яти до восьми років.

3. Дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, вчинені організованою групою або поєднані з насильством, небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого, або такі, що спричинили загибель людей чи інші тяжкі наслідки, – караються позбавленням волі на строк від восьми до п'ятнадцяти років.

Основним безпосереднім об'єктом злочину, передбаченого статтею 278, є контрольоване використання засобів залізничного, водного і повітряного транспорту.

Додатковим обов'язковим або факультативним об'єктом (залежно від конкретного способу вчинення злочину) можуть виступати життя і здоров'я, власність, інші блага.

Предметом злочину є залізничний рухомий склад, повітряне, морське чи річкове судно.

Об'єктивна сторона злочину полягає у вчиненні двох альтернативних дій щодо рухомого складу залізничного, водного чи повітряного транспорту, а саме його угону (викрадення) чи захоплення.

Угон (викрадення) – це самовільне заволодіння транспортним засобом та поїздка на ньому. Для нього характерно те, що він: а) учиняється всупереч встановленому порядку допуску до управління транспортними засобами; б) здійснюється усупереч або внаслідок фальсифікації волі власника чи особи, яка вправі управляти транспортним засобом; в) полягає в керуванні транспортним засобом, здійсненні функцій машиніста, судноводія, пілота. Угон є закінченим з моменту початку руху.

Захоплення транспортного засобу – це встановлення фактичного контролю над ним, отримання можливості для його використання на власний розсуд, включаючи обмеження доступу до нього інших осіб, перешкоджання руху і т.д. Захоплення, як і угон (викрадення), здійснюється самовільно, усупереч установленому порядку. Він може полягати у заволодінні транспортним засобом таємно, із застосуванням насильства або погрози, обману. При цьому особи, які повинні і мають право здійснювати управління

цим засобом, не допускаються до нього, або виганяються, або ж відсторонюються від керування чи керують ним під примусом. Закінчення захоплення є з моменту отримання можливості керування транспортним засобом, приведення його в рух, визначення маршруту чи зупинення.

Суб'єктом злочину є осудна особа, яка досягла 14-річного віку. Таким суб'єктом можуть виступати і особи з членів екіпажу транспортного засобу, якщо вони не виконують обов'язкові розпорядження власника чи уповноваженого ним органу або органів управління рухом¹.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується умислом, коли винний усвідомлює суспільно небезпечний характер свого діяння, передбачає настання суспільно небезпечних наслідків у вигляді майнової шкоди та бажає їх настання. Мотив і мета злочину можуть бути різноманітними і на кваліфікацію не впливають, але підлягають обов'язковому з'ясуванню і врахуванню під час призначення покарання. Мотиви угону або захоплення морських та річкових суден можуть бути хуліганські (прагнення випробувати свої навички судноводія, підвищити свій авторитет серед знайомих, що характерно для неповнолітніх); корисливі (реалізація за гроші, повернення за винагороду); особисті (помста, заздрість тощо); використання для вчинення іншого кримінального правопорушення (проти життя і здоров'я, власності тощо).

Кваліфікуючі ознаки:

1. Вчинення угону або захоплення *за попередньою змовою групою осіб* (має місце у випадках, коли двоє і більше осіб заздалегідь, тобто до початку вчинення дій, які становлять об'єктивну сторону злочину, домовилися про спільне його вчинення).

2. Вчинення угону або захоплення поєднаного з *насильством, яке не є небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого*. Під насильством, що не є небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого, слід розуміти умисне заподіяння легкого тілесного ушкодження, що не спричинило короточасного розладу здоров'я або незначної втрати працездатності, а також вчинення інших насильницьких дій (нанесення ударів, побойів, обмеження чи незаконне позбавлення волі за умови, що вони не були небезпечними для життя чи здоров'я в момент заподіяння)².

Особливо кваліфікуючі ознаки:

1. Вчинення угону або захоплення *організованою групою* (має місце у якщо в його готуванні або вчиненні брали участь декілька осіб (три і більше), які попередньо зорганізувалися у стійке об'єднання для вчинення цього та іншого (інших) кримінальних правопорушень, об'єднаних єдиним планом з розподілом функцій учасників групи, спрямованих на досягнення цього плану, відомого всім учасникам групи).

2. Вчинення угону або захоплення поєднаного з *насильством, яке є небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого*. Під насильством,

¹ Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / [А. М. Бойко, Л. П. Брич, О. О. Дудоров та ін.]; за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 10-те вид., переробл. та допов. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 912-913.

² Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / [А. М. Бойко, Л. П. Брич, О. О. Дудоров та ін.]; за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 10-те вид., переробл. та допов. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 579.

небезпечним для життя чи здоров'я особи слід розуміти умисне заподіяння їй легкого тілесного ушкодження, що спричинило короткоточасний розлад здоров'я або незначну втрату працездатності, середньої тяжкості або тяжкого тілесного ушкодження (останнє кваліфікується за ч. 4 ст. 187), а також інші насильницькі дії, які не призвели до вказаних наслідків, але були небезпечними для життя чи здоров'я в момент заподіяння (насильство, що призвело до втрати свідомості чи мало характер мордування, здушення шиї, скидання з висоти, застосування електроструму, зброї, спеціальних знарядь тощо)¹.

3. Вчинення угону або захоплення, що спричинили *загибель людей чи інші тяжкі наслідки* (це смерть двох або більше осіб, смерть однієї особи, заподіяння тяжкого тілесного ушкодження).

Незаконне заволодіння водним транспортом залежно від способу вчинення злочину може кваліфікуватися також за статтею **289 КК**.

1.2. Незаконне заволодіння транспортним засобом

Стаття 289 КК. Незаконне заволодіння транспортним засобом

1. Незаконне заволодіння транспортним засобом -

карається обмеженням волі на строк від трьох до п'яти років або позбавленням волі на той самий строк;

2. Ті самі дії, вчинені повторно або за попередньою змовою групою осіб, або поєднані з насильством, що не є небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого, або з погрозою застосування такого насильства, або вчинені з проникненням у приміщення чи інші сховище, або з використанням електронних пристроїв для втручання в роботу технічних засобів охорони, або якщо предметом незаконного заволодіння є транспортний засіб, вартість якого становить від ста до двохсот п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, -

караються позбавленням волі на строк від п'яти до восьми років з конфіскацією майна або без такої.

3. Дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, вчинені організованою групою або поєднані з насильством, небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого, або з погрозою застосування такого насильства, або якщо предметом незаконного заволодіння є транспортний засіб, вартість якого у двісті п'ятдесят і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян, -

караються позбавленням волі на строк від восьми до дванадцяти років з конфіскацією майна або без такої;

4. Звільняється від кримінальної відповідальності судом особа, яка вперше вчинила дії, передбачені частиною першою цієї статті, та добровільно

¹ Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / [А. М. Бойко, Л. П. Брич, О. О. Дудоров та ін.] ; за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 10-ге вид., переробл. та допов. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 580.

заявила про це правоохоронним органам, повернула транспортний засіб власнику і повністю відшкодувала завдані збитки.

Примітка.

1. Під незаконним заволодінням транспортним засобом у цій статті слід розуміти вчинене умисно, з будь-якою метою протиправне вилучення будь-яким способом транспортного засобу у власника чи користувача всупереч їх волі.

2. Відповідно до частини другої цієї статті під повторністю слід розуміти вчинення таких дій особою, яка раніше вчинила незаконне заволодіння транспортним засобом або кримінальне правопорушення, передбачене статтями 185, 186, 187, 189-191, 262, 290, 410 КК.

Основним безпосереднім об'єктом злочину є контрольоване використання транспортних засобів.

Додатковим обов'язковим або факультативним об'єктом (залежно від конкретного способу вчинення злочину) можуть виступати життя і здоров'я, власність, інші блага¹.

Предметом посягання при незаконному заволодінні є транспортні засоби, визначені у примітці 1 до статті 286 КК, до яких належать всі види автомобілів, трактори та інші самохідні машини, трамваї і тролейбуси, а також мотоцикли та інші механічні транспортні засоби. Визначення морського та річкового транспорту в КК відсутнє, проте у примітці до статті 286 КК є визначення механічного транспортного засобу. До таких засобів належать і морські та річкові судна.

Незважаючи на те, що водний транспорт представляють транспортні засоби, це визначення не поширюється на положення статті 278 КК (Угон або захоплення залізничного рухомого складу, повітряного, морського чи річкового судна).

Хоча морські чи річкові судна формально й належать до механічних транспортних засобів, однак законодавець уникнув у вказаній примітці згадки про ці транспортні засоби, оскільки відповідальність за незаконне заволодіння ними передбачена статтею 278 КК. Невідповідність норм КК породжує колізію законодавства та в більшості випадків унеможлиблює притягнення злочинців до відповідальності за статтями 278 та 289 КК, адже водний транспорт здебільшого класифікують як майно, а не транспортний засіб.

Об'єктивна сторона злочину полягає в незаконному заволодінні транспортним засобом. Виходячи зі специфіки кваліфікації за статтями 278 та 289 КК, кваліфікація за 289 КК відбувається в разі незаконного заволодіння морським чи річковим судном та за умови транспортування судна іншими способами, а не угон по воді.

Закінченням злочин вважається з моменту, коли винний отримав можливість вільно розпоряджатися транспортним засобом і здійснювати рух на ньому або рухати його.

¹ Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / [А. М. Бойко, Л. П. Брич, О. О. Дудоров та ін.] ; за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 10-ге вид., переробл. та допов. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 926.

Суб'єктом злочину є особа, яка не має права на користування транспортним засобом, щодо якого здійснюється незаконне заволодіння.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується умислом. Обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони злочину є мета. Проте вона в законі не конкретизована, чим підкреслюється, що змістом кримінально-правової заборони заволодіння транспортним засобом може бути як заволодіння ним з наміром ніколи не повертати його власникові (законному володільцю), так і з наміром використати його для транспортування у певний пункт або для прогулянки, а потім повернути власникові (законному володільцю) чи кинути на воді¹.

Кваліфікуючими ознаками незаконного заволодіння транспортним засобом є вчинення цього діяння:

1) за попередньою змовою групою осіб (має місце у випадках, коли двоє і більше осіб заздалегідь, тобто до початку вчинення дій, які становлять об'єктивну сторону злочину, домовилися про спільне його вчинення);

2) повторно. Відповідно до частини другої статті 289 КК під повторністю слід розуміти вчинення таких дій особою, яка раніше вчинила незаконне заволодіння транспортним засобом або злочин, передбачений статтями 185–187, 189–191, 262, 410 КК України. Не утворює повторність невдала неодноразова спроба реалізації умислу щодо незаконного заволодіння конкретним транспортним засобом в одному місці через нетривалий проміжок часу;

3) із застосуванням насильства, що не є небезпечним для життя або здоров'я потерпілого, або погрозою застосування такого насильства;

4) з проникненням у приміщення чи інші сховище. Це незаконне вторгнення до них будь-яким способом (із застосуванням засобів подолання перешкод або без їх використання, шляхом обману, з використанням підроблених документів або за допомогою інших засобів), що дає змогу винній особі заволодіти майном.

Приміщення – це будь-яка споруда або будівля, визначена власником чи користувачем транспортного засобу як місце для тимчасового чи постійного перебування (зберігання) судна.

Інші сховище – це ділянка території для тимчасового чи постійного перебування (зберігання) транспортних засобів, що обладнана огорожею або технічними засобами.

5) з використанням електронних пристроїв для втручання в роботу технічних засобів охорони;

6) якщо вартість транспортного засобу становить від ста до двохсот п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Особливо кваліфікуючими ознаками незаконного заволодіння транспортним засобом є вчинення цього діяння:

1) організованою групою;

¹ Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / [А. М. Бойко, Л. П. Брич, О. О. Дудоров та ін.] ; за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 10-ге вид., переробл. та допов. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 927.

2) з насильством, небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого, або з погрозою застосування такого насильства;

3) якщо предметом незаконного заволодіння є транспортний засіб, вартість якого у двісті п'ятдесят і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

Умовами спеціального виду звільнення від кримінальної відповідальності за вчинення злочину, передбаченого ст. 289, згідно з ч. 4 цієї статті, є:

1) вчинення незаконного заволодіння транспортним засобом уперше. Ця ознака має місце, коли: а) такі дії раніше ніколи не чинились; б) закінчився строк давності притягнення до кримінальної відповідальності за раніше вчинене незаконне заволодіння транспортним засобом (відповідно до ч. 1 ст. 49 строк давності за дії, передбачені ч. 1 ст. 289, становить 5 років, ч. 2 ст. 289 – 10 років, ч. 3 ст. 289 – 15 років, за умови, що перебіг давності не переривався); в) судимість у особи, яка була засуджена за ст. 289, погашена або знята;

2) під час незаконного заволодіння транспортним засобом не були застосовані будь-яке насильство до потерпілого чи погроза такого насильства;

3) добровільна заява про вчинене правоохоронним органам, тобто заява, зроблена за власною волею, незалежно від мотивів і не у зв'язку з тим, що про вчинене стало відомо правоохоронним органам. Добровільною заява буде і тоді, коли особа зробила її під впливом своїх родичів чи близьких;

4) повернення транспортного засобу власникові. Така умова буде виконана і у випадку, коли транспортний засіб повернуто законному користувачеві, якщо він був вилучений у нього;

5) повне відшкодування завданих збитків. Збитки можуть бути відшкодовані як винним, так і іншими особами. Часткове відшкодування збитків не відповідає змісту цієї умови.

За наявності сукупності вказаних умов звільнення від кримінальної відповідальності є обов'язковим і безумовним¹.

1.3. Проблеми кваліфікації незаконного заволодіння водним транспортом

Проблема 1. Незважаючи на те, що маломірне судно (на кшталт моторних або парусних човнів, катерів, яхт тощо) належить до річкового або морського судна, на практиці це питання залишається проблемним.

Проблема 2. Існують різні визначення поняття *маломірне судно*. Насамперед, слід зазначити, що немає єдиного визначення поняття «судно». Судно – 1) термін військових моряків – плавзасіб²; 2) інженерна споруда, пристосована для перевезення людей та вантажів по воді³; 3) самохідна чи

¹ Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / [А. М. Бойко, Л. П. Брич, О. О. Дудоров та ін.]; за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронока. 10-те вид., переробл. та допов. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 928.

² Тлумачний словник української мови. E-slovnik. URL: <https://eslovnik.com/%D1%81%D1%83%D0%B4%D0%BD%D0%BE>.

³ Словник української мови: в 11 томах. Том 9, 1978. Стр. 827. URL: <http://sum.in.ua/s/sudno>.

несамохідна плавуча споруда, що використовується для перевезення пасажирів, небезпечних вантажів та небезпечних відходів, а також буксирування, штовхання або зчалювання інших суден, на яких перебувають пасажирів, небезпечні вантажі та небезпечні відходи¹.

Річкове або морське судно – це самохідна чи несамохідна плавуча споруда, що використовується для перевезення вантажів, пасажирів, багажу і пошти, для рибного чи іншого морського промислу, розвідки і добування корисних копалин, рятування людей і суден, що зазнають лиха на морі, буксирування інших суден та плавучих об'єктів, здійснення гідротехнічних робіт чи піднімання майна, що затонуло у морі, для несення спеціальної державної служби (охорона промислів, санітарна і карантинна служби, захист моря від забруднення тощо), для наукових, навчальних і культурних потреб, для спорту чи інших потреб².

Маломірне судно – самохідне судно з головними двигунами потужністю менш як 55 кВт і несамохідні судна та вітрильні судна валовою місткістю менш як 80 реєстрових тонн, а також моторні судна незалежно від потужності двигунів або валовою місткістю не більш як 10 реєстрових тонн та несамохідні судна (*гребні човни* вантажопідйомністю 100 і більше кілограмів, байдарки вантажопідйомністю 150 і більше кілограмів та надувні судна вантажопідйомністю 225 і більше кілограмів)³.

Мале / маломірне судно – моторне судно з корпусом завдовжки до 24 метрів та вітрильне судно з корпусом завдовжки від 2,5 до 24 метрів валовою місткістю менш як 80 одиниць (крім суден, що перевозять більш як 12 пасажирів, суден, що перевозять небезпечні вантажі, буксирів, штовхачів, криголамів, поромів, суден допоміжного та технічного флоту)⁴.

Мале судно – судно, найбільша довжина корпусу якого не перевищує 24 м, за виключенням буксирів, штовхачів, криголамів, пасажирських, стоянкових суден з більше ніж 12 пасажирями на борті, вантажних суден, що перевозять небезпечні вантажі, вітрильних та вітрильно-моторних суден, несамохідних суден з потужністю первинних двигунів 100 кВт і більше, плавкранів і суден технічного флоту (плаваймастерні, земснаряди).

¹ Про затвердження Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з перевезення пасажирів, небезпечних вантажів та небезпечних відходів річковим, морським транспортом: постанова Кабінету Міністрів України від 23 груд. 2015 р. № 1186. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1186-2015-%D0%BF#Text>.

² Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / [А. М. Бойко, Л. П. Брич, О. О. Дудоров та ін.]; за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 10-те вид., переробл. та допов. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 1043.

³ Про затвердження Правил плавання та лоцманського проведення суден у Феодосійській затоці, на рейдах Феодосійського морського порту та на підходах до нього: Наказ Міністерства транспорту та зв'язку України від 03.02.2009 N 115. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0280-09#Text>; Про затвердження Положення про класифікацію, порядок розслідування та обліку аварійних морських подій із суднами: Наказ Мінтрансв'язку 29.05.2006 № 516. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0959-06#Text>.

⁴ Про затвердження Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з перевезення пасажирів, небезпечних вантажів та небезпечних відходів річковим, морським транспортом: постанова Кабінету Міністрів України від 23 груд. 2015 р. № 1186. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1186-2015-%D0%BF#Text>.

Маломірне судно – самохідне і несамохідне судно, довжина якого менше 18 м¹.

Проблема 3. Очевидно, що відповідно до положень кримінального законодавства маломірні судна охоплюються поняттям морського або річкового судна, тому незаконне заволодіння ними або угон (залежно від методу вчинення злочину) слід кваліфікувати за статтями 278 та 289 КК.

Угон – це самовільне заволодіння транспортним засобом та поїздка на ньому. Для нього характерно те, що він: а) вчиняється всупереч установленому порядку допуску до управління транспортними засобами; б) здійснюється всупереч або внаслідок фальсифікації волі власника чи особи, яка має право управляти транспортним засобом; в) полягає в керуванні транспортним засобом, здійсненні функцій машиніста, судноводія, пілота. Угон є закінченим з моменту початку руху².

Приклад 1. Як угон було кваліфіковано дії *ОСОБИ_1*, яка проникла на борт річкового, морського судна «*Majesty 77 «STAR GATE»*», завела двигун та відійшла від причалу, де воно було пришвартоване³.

Приклад 2. Угоном визнано також дії *ОСОБИ_1*, яка, побачивши пришвартоване річкове судно марки *Adamant*, з навісним двигуном марки *Honda 50*, проникла на його борт, завела двигун та відійшла вказаним судном з місця, де воно було пришвартоване, у затоку. Двигун перестав працювати, тому особа довго не могла повернутися. Потім вона побачила патрульних, яких покликала на допомогу, і вони відбуксували судно до берега. Тобто ця особа впродовж кількох годин пересувалася на судні затокою, незважаючи на те, що потерпілий дозволу на це не давав⁴.

Захоплення транспортного засобу – це встановлення фактичного контролю над ним, отримання можливості для його використання на власний розсуд, включаючи обмеження доступу до нього інших осіб, перешкоджання руху і т. д. Захоплення, як і угон, здійснюється самовільно, усупереч встановленому порядку. Воно може полягати у заволодінні транспортним засобом таємно, із застосуванням насильства або погрози, обману. При цьому осіб, які повинні і мають право здійснювати управління цим засобом, не допускають до нього або виганяють, або ж відсторонюють від керування чи примушують до цього⁵.

¹ Про затвердження Положення про підготовку та підвищення кваліфікації стернових-мотористів маломірних суден Держкомрибгоспу України. Наказ Державного комітету рибного господарства України 23.09.98. N 129. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0006-99#Text>

² Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / [А. М. Бойко, Л. П. Брич, О. О. Дудоров та ін.] ; за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 10-ге вид., переробл. та допов. Київ : ВД «Дакор», 2018. 1360 с. С. 912-913.

³ Вирок Приморського районного суду м. Одеси від 05.09.2014 р. у справі № 522/9546/14-к. Провадження № 1-кп/522/784/14. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/40366253>.

⁴ Вирок Деснянського районного суду м. Києва від 13.07.2019 р. у справі № 754/11082/19. Провадження № 1-кп/754/1009/19. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/83718569>.

⁵ Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / [А. М. Бойко, Л. П. Брич, О. О. Дудоров та ін.] ; за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 10-ге вид., переробл. та допов. Київ : ВД «Дакор», 2018. 1360 с. С. 912-913.

Приклад 1. Як захоплення кваліфіковано дії ОСОБИ_1, яка проникла на борт річкового, морського судна «АЛЬФА-1», із застосуванням насильства заволоділа судном, завела двигун та відійшла від причалу, де залишила членів екіпажу та власника судна¹.

Приклад 2. Захопленням визнано також дії ОСОБИ_2, яка, побачивши пришвартоване річкове судно марки RIB з навісним двигуном марки Yataha 60, шляхом уведення в оману судноводія проникла на його борт, завела двигун та відійшла вказаним судном з місця, де воно було пришвартоване².

Незаконне заволодіння транспортним засобом – заволодіння з будь-якою метою за умови транспортування судна іншими способами, а не угон (викрадення) по воді.

Приклад 1. Як незаконне заволодіння кваліфіковано дії ОСОБИ_1, яка проникла на територію стоянки, де на лафеті зберігався річковий катер «Южанка», із застосуванням автомобіля зачепив лафет із судном та вивіз до свого гаражного кооперативу³.

Приклад 2. Незаконним заволодінням визнано також дії ОСОБИ_2, яка проникла до гаражу іншого громадянина шляхом пошкодження вхідних дверей та за допомогою евакуатора вивезла річкове судно марки RIB з навісним двигуном⁴.

Отже, кваліфікація кримінальних правопорушень, передбачених статтями 278 та 289 КК, відрізняється залежно від способу вчинення злочину, однак на практиці заволодіння водним транспортом та його угон зазвичай кваліфікують як **злочин проти власності**.

Приклад 1. Як шахрайство кваліфіковано дії ОСОБИ_7, яка продала ОСОБИ_8 маломірний катер «Тритон» в комплекті з двигуном «Нісан», який їй не належав⁵.

Приклад 2. Крадіжкою визнано незаконне заволодіння дюралюмінієвим човном «Южанка» за допомогою заздалегідь приготованого автомобіля та саморобного причепа. Човен тасмно перевезли в безпечне місце і продали (частина друга статті 185 КК)⁶.

Приклад 3. ОСОБА_1, перебуваючи на узбережжі Азовського моря, діючи умисно, з корисливих мотивів, скориставшись тим, що за її діями ніхто не

¹ Вирок Приморського районного суду м. Одеси від 05.09.2014 р. у справі № 522/9546/14-к. Провадження № 1-кп/522/784/14. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/40366253>.

² Вирок Деснянського районного суду м. Києва від 13.07.2019 р. у справі № 754/11082/19. Провадження № 1-кп/754/1009/19. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/83718569>.

³ Вирок Приморського районного суду м. Одеси від 05.09.2014 р. у справі № 522/9546/14-к. Провадження № 1-кп/522/784/14. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/40366253>.

⁴ Вирок Деснянського районного суду м. Києва від 13.07.2019 р. у справі № 754/11082/19. Провадження № 1-кп/754/1009/19. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/83718569>.

⁵ Вирок Нахимовського районного суду м. Севастополь від 26.03.12. у справі №1-134/11. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/22446851>.

⁶ Вирок Нововоронцовського районного суду Херсонської області від 23.03.2012 р. у справі № 2116/1-191/11. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/22346521>.

спостерігає, шляхом вільного доступу, переміщуючи по воді, повторно, таємно викрала прогулянковий катер типу «МКМ», який належить ОСОБІ_2, та розпорядилася ним на власний розсуд (частина друга статті 185 КК)¹.

Приклад 4. ОСОБА_3, маючи умисел на таємне викрадення чужого майна, на мікроавтобусі ОСОБИ_4, разом з останньою та з ОСОБОЮ_5 (не повідомляючи останнім про свої наміри), приїхала до території, що охороняється, на яку проникла і з допомогою ОСОБИ_5 таємно викрала металевий дюралюмінієвий човен марки «Автобот». Завантаживши викрадений човен в мікроавтобус, вони залишили місце події, після чого ОСОБА_3 розпорядилася викраденим на власний розсуд (частина третя статті 185 КК)².

Приклад 5. ОСОБА_4 в період з 23 по 26 грудня 2009 р., маючи умисел на таємне викрадення майна, що належить ОСОБІ_5, прибув до гаражного кооперативу, де, перебуваючи в гаражі і переконавшись, що за його діями ніхто не спостерігає, вивіз з гаража катер Reinell V 2101 вартістю 51 639,13 грн з підвісним човновим мотором Ямаха вартістю 32 695 грн, усього на загальну суму 94 334,13 грн, оскільки потерпілий не в повному обсязі розрахувався з ним за роботу з реставрації катера. ОСОБА_4 з викраденим майном зникла, чим спричинила потерпілому – ОСОБІ_5 – матеріальну шкоду на вказану суму, що вважається шкодою у великому розмірі (частина четверта статті 185 КК)³.

Приклад 6. У період з 22.00 04 серпня 2013 року по 08.00 05 серпня 2013 року ОСОБА_1, перебуваючи на узбережжі Азовського моря в селі Куліковське Бердянського району Запорізької області, діючи умисно, з корисливих мотивів, скориставшись тим, що за її діями ніхто не спостерігає, шляхом вільного доступу, переміщуючи по воді, повторно, таємно викрала прогулянковий катер типу «МКМ» вартістю 3453 грн, який належить ОСОБІ_2, та розпорядилася ним на власний розсуд, чим спричинила ОСОБІ_2 майнову шкоду на загальну суму 3453 грн (частина друга статті 185 КК)⁴.

Приклад 7. ОСОБА_1 у період з 17.00 до 18.00 18 квітня 2015 року, перебуваючи на пляжі озера Світязь навпроти магазину «Надія», що розташований на вул. Жовтневій у с. Світязь Шацького району Волинської області, діючи умисно, повторно, з корисливих мотивів та керуючись метою таємного викрадення чужого майна, усвідомлюючи протиправність своїх дій, передбачаючи спричинення внаслідок своїх дій матеріальної шкоди власнику майна і бажаючи їх завдати, шляхом вільного доступу, у присутності сторонніх осіб, які в силу обставин, що склалися, не усвідомлювали злочинного

¹ Вирок Бердянського міськрайонного суду Запорізької області від 12.11.2013 у справі № 310/11903/13-к. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/35133804>.

² Вирок Кельменецького районного суду Чернівецької області від 19.03.2014 у справі № 717/2947/13-к. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/37726845>.

³ Вирок Індустріального районного суду м. Дніпропетровськ від 01.06.2013 р. у справі № 0417/12496/2012. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/31578757>.

⁴ Вирок Бердянського міськрайонного суду Запорізької області від 12.11.2013 р. у справі № 310/11903/13-к. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/35133804>.

характеру дій ОСОБИ_1, пошкодила за допомогою молотка навісний замок, яким було прикріплено до металевого стовпа біля берега п'ятимісний пластиковий весловий човен жовто-блакитного кольору, і таємно викрала цей човен, що належить ОСОБИ_2, чим завдала потерпілому – ОСОБИ_2 – майнову шкоду на суму 3600 грн. Після цього з метою незаконного отримання коштів ОСОБА_1 повторно, діючи з корисливих мотивів та керуючись метою заволодіння чужим майном, зловживаючи довірою ОСОБИ_3, запевнивши ОСОБУ_3, що вказаний човен належить йому на праві власності, продав ОСОБИ_3 зазначений човен, шляхом обману заволодівши коштами в сумі 200 грн, які ОСОБА_3 добровільно передала йому як оплату за придбаний човен. Своїми протиправними діями ОСОБА_1 завдала потерпілому – ОСОБИ_3 – майнову шкоду на суму 200 грн. ОСОБУ_1 визнати винною в учиненні злочинів, передбачених частиною другою статті 185, частиною другою статті 190 КК України¹,

¹ Вирок Шацького районного суду Волинської області від 19.10.2015 р. у справі № 170/655/15-к. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/52437696>.

2. КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА НЕЗАКОННОГО ЗАВОЛОДІННЯ ВОДНИМ ТРАНСПОРТОМ

Ефективність розслідування кримінальних правопорушень щодо угону та незаконного заволодіння морським чи річковим судном залежить від вивчення криміналістичної характеристики вчиненого діяння. Цей напрям дозволить правильно висунути слідчі версії, обрати тактику проведення окремих слідчих (розшукових) дій та НСРД.

Типовими елементами криміналістичної характеристики цих злочинів є:

- способи вчинення кримінального правопорушення;
- характеристика особи потерпілого;
- характеристика особи злочинця;
- знаряддя вчинення кримінального правопорушення;
- типова слідова картина;
- місце та час вчинення кримінального правопорушення.

Способи вчинення кримінальних правопорушень.

Донедавна правопорушники здійснювали незаконне заволодіння та угон морських та річкових суден для своїх потреб. На сьогодні судна та двигуни до них викрадаються значно частіше для отримання максимальної фінансової вигоди. У середньому двигун з човном не поступається у вартості автомобільному транспорту, а спосіб вчинення злочинного діяння виглядає легшим порівняно із заволодінням автомобілем.

Готування до кримінальних правопорушень цієї категорії включає:

- вибір транспортного засобу, яким планується заволодіти;
- збирання відомостей про його власника чи користувача;
- вивчення способу його життя;
- виявлення місця зберігання транспортного засобу;
- установлення наявності чи відсутності засобів охорони;
- підбір і пристосування різних технічних засобів для проникнення на об'єкт зберігання (парковки, швартування) і в транспортний засіб, для відключення або пошкодження сигналізації і запірних пристроїв, для запуску двигуна (можуть заздалегідь готуватися дублікати ключів, різні відмички, слюсарний і спеціальний інструмент – зварювальні апарати, автоген, радіомаяки, сканери кодів сигналізації тощо).

Для збирання інформації зловмисники здійснюють різні заходи: спостереження, опитування громадян, обстеження стоянок, місць паркування і зберігання плавзасобу, ділянок місцевості (з метою вибору оптимального шляху відходу з місця крадіжки), придбання джерел інформації або впровадження членів злочинної структури в охоронні фірми і підприємства, що займаються реалізацією, ремонтом, гарантійним обслуговуванням водного

транспорту, установкою охоронних систем на ньому, а також у різні охоронні структури¹.

На етапі підготовки злочину вивчається можливість зберігання, переробки, розбирання, збуту викраденого плавучого обладнання. Для цих цілей знімаються в оренду ангари, гаражі, майстерні, у яких планується розбирати, зберігати або переробляти викрадений плавзасіб. Практиці відомі випадки, коли, вивчивши спосіб життя потерпілих, графік роботи охоронної служби, злочинці орендували ангари, гаражі поруч з місцем незаконного заволодіння.

Здійснюється також перепилювання дужок замків, дверних петель; відгинання втулок воріт гаражів; відчинення дверей зсередини (такий спосіб застосовується, якщо гараж має долівку); розрізання воріт або стін металевого гаража спеціальними ножицями; висвердлювання замків, отворів у стінах ангарів, гаражів; відмикання замка шляхом підбору ключа або спеціальною відмичкою; відмикання замка дублікатом ключів; зрізання (перебиття) силового кабелю, троса, ланцюга, яким кріпиться плавзасіб; крадіжка краном, підйомником та ін.

Плавзасіб може вилучатися шляхом викрадення по воді або буксирування, у тому числі і з частковим або повним завантаженням на інший транспортний засіб.

Характеристика особи потерпілого. Як свідчить слідча практика, у більшості випадків угон або незаконне заволодіння судном передбачає вибір не будь-якого, а конкретного потерпілого. Тому між особою злочинця і потерпілим часто виникає відповідний взаємозв'язок.

За результатами аналізу кримінальних проваджень виявлено групи потенційних жертв, яких об'єднують спільні риси:

- власники дорогих морських чи річкових суден та двигунів до них;
- рибалки «любителі», мисливці та працівники підприємств промислового лову;
- члени яхт-клубів та прихильники яхтового спорту;
- власники, які залишають судна на тривалий час на території, яка не охороняється або охороняється погано;
- потерпілі, які своєчасно не звертаються в поліцію, а очікують, доки з ними зв'яжуться викрадачі, намагаються знайти судно своїми силами (таких більшість).

Характеристика особи злочинця. Такі кримінальні правопорушення здебільшого вчиняються групою осіб з огляду на те, що ці транспортні засоби великогабаритні та в окремих випадках перебувають під охороною. Інколи їх перевезення є складним технологічним процесом, що потребує значних людських ресурсів та використання спеціальної техніки. Їх учиняють чоловіки, зазвичай це місцеві жителі, особи, які відповідають за охорону чи зберігання транспортних засобів, жителі сусідніх населених пунктів. Вони часто мають

¹ Початковий етап розслідування незаконного заволодіння автотранспортом [Текст]: метод. [Чернявський С.С., Фаринник В.І., Брисковська О.М. та ін.]. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2014. С. 21.

певні навички керування плавзасобом, орієнтуються в його технічному оснащенні. Досить часто такі кримінальні правопорушення вчиняють у стані алкогольного сп'яніння.

У зв'язку з тим, що більшість угонів та незаконних заволодінь морським чи річковим судном (90 %) учиняються ОГ, до неї зазвичай входять:

- організатор;
- особи, що спеціалізуються на транспортуванні транспортних засобів (судноводії);
- фахівці з технічного обладнання, зміни номерів вузлів та агрегатів судна;
- збувальники крадених суден;
- особи-інформатори, що визначають місце зберігання та можливі варіанти заволодіння судном.

Знаряддя вчинення кримінального правопорушення. З метою стеження з об'єктом злочинці можуть застосовувати спеціальні засоби фотовідеофіксації, мобільні засоби прослуховування, тепловізори та інше). Також залежно від мети кримінального правопорушення готуються слюсарні інструменти, газозварювальне обладнання, засоби подолання протикрадіжних (протиугінних) систем та GPS. Підготовчі дії можуть тривати від кількох днів до декількох тижнів. Крім того, злочинці можуть застосовувати інший транспорт для буксирування або перевезення судна на лафеті.

Типова слідова картина. Слідами дій правопорушників при вчиненні ретельно спланованих незаконних заволодінь та угонів будуть, в основному, ідеальні (показання потерпілого, очевидців) та матеріальні (записи відеокамер тощо). Виходячи зі специфіки викрадення суден – у малолюдних місцях та місцях малої інфраструктури, значну увагу звертають на пошук слідів, що дають змогу отримати уявлення про спосіб заволодіння, кількість правопорушників, траєкторію та напрям руху судна.

На відкритих стоянках доцільно вилучати зразки ґрунту, частки асфальту, речовин хімічного і біологічного походження, які можуть бути використанні для подальших експертних досліджень.

Під час незаконного заволодіння водним транспортом з приміщень основну кількість слідів утворюють сліди від механічних знарядь, за допомогою яких здійснюється проникнення, а також сліди мікрооб'єктів на стінах та підлозі.

З інформації слідів взуття на прилеглій території, недопалків цигарок, що відрізняються маркою, слідів пальців рук на об'єктах можна оперативного отримати інформацію про кількість злочинців та їх дії на місці скоєння злочину.

Отже, за результатами дослідження слідової картини можна не тільки успішно розслідувати кримінальне провадження, а й ідентифікувати сліди з аналогічними, виявленими під час огляду в інших кримінальних провадженнях.

Місце та час вчинення кримінальних правопорушень. Здебільшого правопорушники активізуються в нічний час (з настанням сутінок) на території

ангарів, гаражів, причалів, стоянок, пірсів, баз охоронних фірм, місць зберігання або тимчасового перебування плавзасобів та плавучого обладнання, плавучих споруд, що мають механічні установки і призначені для роботи на внутрішніх водних шляхах, місця, де за допомогою земснаряду проводяться поглиблювальні роботи.

Приклад. У вечірній час ОСОБА_2, перебуваючи на березі річки Удич у с. Хмарівка Бершадського району Вінницької області, навпроти домоволодіння на вул. Шевченка, 32, побачила прив'язаний до стовбура дерева алюмінієвий човен, який вирішила викрасти. Реалізуючи свій умисел, спрямований на незаконне заволодіння чужим майном, ОСОБА_2 шляхом вільного доступу, з корисливих мотивів, умисно, таємно, викрала цей металевий човен та затягнула його за споруду зупинки. Пізніше разом з ОСОБОЮ_3, якій не було відомо про протиправні наміри ОСОБИ_2, вони завантажили вказаний човен на причіп автомобіля невстановленої марки, а ОСОБА_2 здала його на металобрухт¹.

¹ Вирок Бершадського районного суду Вінницької області від 25.02.2020 р. у справі № 126/2758/19. Провадження № 1-кп/126/187/2020. Єдиний державний реєстр судових рішень URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87966600>.

3. ОСОБЛИВОСТІ РОЗСЛІДУВАННЯ НЕЗАКОННОГО ЗАВОЛОДІННЯ ВОДНИМ ТРАНСПОРТОМ

3.1. Початковий етап розслідування незаконного заволодіння водним транспортом

Першочергові заходи на місці події дозволяють оперативно встановити напрямок руху викраденого водного транспортного засобу, виявити очевидців кримінального правопорушення, відшукати речові докази, розкрити його по «гарячих слідах».

До початкових (невідкладних) заходів доцільно віднести:

- виїзд слідчо-оперативної групи на місце події;
- виявлення свідків, очевидців учиненого злочину;
- розшук та переслідування злочинця по «гарячих слідах»;
- направлення оперативних груп у місця можливої появи злочинця;
- орієнтування на виявлення злочинців громадськості й осіб, які конфіденційно допомагають оперативним підрозділам НПУ;
- обслідування прилеглих до місця події будівель, ангарів, гаражів, обслідування русла річки та берегової лінії тощо;
- здійснення заходів ініціативного пошуку серед працівників транспорту, громадян, які зібралися в районі місця події і проживають у прилеглих населених пунктах;
- орієнтування підрозділів НПУ про місця можливої появи злочинця, а також місця можливого збуту викраденого, пункти продажу плавзасобів з пробігом та запчастин до них, прикмети злочинця(ів), обставини вчинення злочину.

На етапі з'ясування всіх обставин незаконного заволодіння водним транспортом необхідно встановити певні відомості.

1. Відомості про власників (користувачів) водного транспорту:

1) реєстраційні дані про плавзасіб (рік випуску, назва, марка, модель, колір, заводський номер човна і двигуна, номер державної реєстрації, вартість), наявність у власника документів та ключів від плавзасобу, за можливості одержати відповідні документи або їх копії:

- документи державної реєстрації судна – Свідоцтво про право власності, Свідоцтво про право плавання під державним прапором України або судновий білет;

- документ, що підтверджує право на пред'явлення судна, якщо його пред'являє не власник (доручення);

- технічний паспорт судна, інші суднові технічні документи (за наявності);

- документи, які підтверджують відповідність судна вимогам безпечної експлуатації (сертифікати)¹;

¹ Класифікаційне товариство Перістр судноплавства України. URL: <http://shipregister.ua/ships/small.html>.

2) наявність у власника інших документів, які можуть мати значення для досудового розслідування:

- сертифікат на човен із заводським номером човна та технічними характеристиками;

- договір купівлі-продажу з назвою та заводським номером човна і двигуна;

- договір дилерський «Виробник – Продавець». Якщо човен закордонного виробництва, то доцільно запитувати всі договори уздовж ланцюжка від імпортера (зазначеного у вантажній митній декларації на човен, якщо він зроблений за межами України) до кінцевого продавця (наприклад, якщо таких посередників чотири, то договорів повинно бути теж чотири);

- довідка від судновласника про відсутність або наявність заставних зобов'язань на судна;

- товарний чек з назвою та заводським номером човна і двигуна;

- видаткова накладна з назвою та заводським номером човна і двигуна.

Реєстрації підлягають всі судна (крім надувних човнів, вантажопідйомністю до 225 кг та довжиною до 2,5 м, без наявності транця під човновий мотор) незалежно від класу та потужності двигуна, навіть вітрильні яхти. Різниця тільки в тому, що менші судна вносяться в Суднову книгу України, а великі (потужні) – у Державний судновий реєстр України. Човен і двигун реєструються одночасно, при цьому на човен наносяться реєстраційні номери. Також обов'язково необхідно отримати права на керування човном – «посвідчення судноводія» (якщо на човні встановлений двигун будь-якої потужності, у тому числі електричний) – у спеціалізованій школі, яка повинна мати акредитацію в Головній державній інспекції з безпеки судноплавства.

2. Відомості про особливості водного транспорту:

- 1) кількість пального в баку (бензин заливається в баки човнових моторів з тих самих заправок, що і в баки автомобілів);

- 2) відомості про пробіг;

- 3) наявність характерних дефектів зовнішнього покриття, стан вузлів, приладів.

3. Відомості про особливості зберігання водного транспорту:

- 1) де саме зберігався водний транспортний засіб (відкрита місцевість, гараж, інше приміщення);

- 2) які протикрадіжні (протиугінні) системи встановлені на плавзасіб: механічні (замки, капкани, ланцюги); чи технічно захищене сховище електричне (приховане протикрадіжне (протиугінне) обладнання для плавзасобів, сигналізація, електронні засоби захисту, GPS-навігатор тощо);

- 3) чи застрахований плавзасіб та чи перебуває він у заставі (отримати довідку від судновласника про відсутність або наявність заставних зобов'язань на судна);

- 4) чи здійснювалась охорона відповідного об'єкта водного транспорту;

- 5) хто мав доступ до плавзасобу (ключі від гаражу, блок сигналізації, ключі від замка запалювання);

6) чи залишались у багажнику й салоні які-небудь предмети, цінності, чи не залишено в салоні свідоцтво про право власності, технічний паспорт судна, посвідчення судноводія, мобільні телефони або інші телекомунікаційні пристрої;

7) з якою метою та як часто використовувався плавзасіб;

8) хто, на думку потерпілого (заявника), може бути причетним до незаконного заволодіння транспортним засобом.

Основною метою огляду місця події в досліджуваних злочинах є всебічне та повне обстеження навколишньої матеріальної обстановки з метою виявлення слідів злочину, з'ясування умов і способу вчинення незаконного заволодіння водним транспортом, отримання інформації про осіб, які вчинили цей злочин (їх кількість, фізичні дані, навички поводження з плавзасобами, обізнаність про умови та засоби їх охорони та зберігання). Способи викрадення таких об'єктів можуть бути різноманітними. Але, як правило, у діях злочинців відстежується чітка повторюваність, що визначається особливостями зберігання та охорони викрадених об'єктів. Наприклад, у разі проникнення на технічно захищену територію зловмисники вживають заходів для виведення з ладу охоронної сигналізації, якщо місце зберігання водного транспорту захищене механічними замками, ланцюгами, то зламують перешкоди з можливим руйнуванням замків, парканів, дверей, стін тощо.

Таким чином, установивши спосіб учинення злочину та проникнення до місця зберігання об'єкта водного транспорту, можна визначитися щодо окремих якостей особи зловмисника: фізичних даних, наявності професійних навичок, злочинного досвіду, а також обізнаності зловмисників про умови зберігання та можливості користування плавзасобом у конкретний часовий проміжок. Крім того, способи викрадення таких об'єктів зумовлюють певні механізми утворення слідів, установлення яких у процесі розслідування дозволяє зробити висновки про знаряддя зламу (протикрадіжне (протиугінне) обладнання, установлене на місці зберігання) та особу злочинця.

Ознайомившись з обстановкою на місці події та визначивши порядок і послідовність проведення його огляду, слідчому необхідно:

- ужити заходів для збереження слідів та речових доказів, виявлених під час попереднього огляду (запобігти їх пошкодженню, вивітрюванню, висиханню, таненню тощо);

- дати доручення оперативним працівникам на проведення невідкладних ОРЗ щодо обстеження прилеглих приміщень, будівель, ділянок місцевості з метою виявлення слідів злочину. За допомогою спеціаліста оперативний працівник складає словесний портрет злочинця, перевіряє отримані дані за базами ІТС ПІНП (зокрема, за оперативно-довідковими картотеками про нерозкриті злочини та про способи їх вчинення, за картотеками прикмет та прізвиськ злочинців, осіб, оголошених у розшук, викрадених речей тощо). Про обставини злочину та прикмети підозрюваного він інформує чергову частину, інші органи та підрозділи поліції, організовує блокування можливих шляхів пересування злочинців, здійснює заходи їх затримання;

– розподілити обов’язки між особами, які будуть брати участь в огляді та обстеженні місцевості в районі вчинення кримінального правопорушення, з метою виявлення загублених, викинутих правопорушником знарядь учиненого діяння, інших предметів;

– доцільно оглянути прилеглу до приміщення територію з метою пошуку можливих слідів транспортних засобів злочинців, знарядь злочину (особливу увагу звернути на наявність та розташування камер відеоспостереження, вилучення й аналіз цих записів для з’ясування шляхів підходу і відходу злочинців, їх ідентифікації, подальшого перегляду та встановлення антропометричних даних, а також ідентифікації злочинця (злочинців) за ознаками зовнішності під час проведення експертного дослідження);

– спеціаліст, працюючи під керівництвом слідчого, уживає заходів щодо фіксації обстановки місця події, здійснює пошук, виявлення, закріплення та вилучення слідів кримінального правопорушення, за необхідності провадить їх індивідуалізацію, виготовляє зліпки та інші копії слідів, упакує вилучені об’єкти та відповідає за їх належне транспортування¹;

– за вказівкою слідчого спеціаліст провадить орієнтовну, оглядову, вузлову та детальну фотозйомку, складає схеми та креслення. Спеціалісту доцільно доручати роботу з виявлення, фіксації та вилучення мікрооб’єктів. Він також несе особисту відповідальність за своєчасне застосування та результативне використання науково-технічних засобів. Під час огляду доцільно вилучати зразки ґрунту, рослинності, а з асфальту чи цементної підлоги гаражу в закритому приміщенні – мікросліди пилу, бруду на липку плівку або зволожений фотопапір. Пізніше мікрочастинки можна використати як засіб установлення факту перебування злочинця на місці події²;

– під час огляду варто звернути особливу увагу на ті місця, де могли би перебувати зловмисники:

1) якщо злочинці використали автотранспорт або інші технічні засоби, то під час огляду треба встановити місця їх стоянки, виявити і зафіксувати сліди (протектора, інструментів, супутні сліди – мастила, пального тощо);

2) якщо злочин учинено з проникненням в гараж або інше приміщення, зусилля спрямовуються на пошук слідів рук, взуття, знарядь зламу замків;

3) важливо зафіксувати шляхи можливого підходу (під’їзду) і від’їзду злочинців;

– при огляді гаража (іншого приміщення, де зберігався водний транспорт) доцільно перевірити, чи є в ньому каністри для бензину та чи повні вони; необхідно звернути увагу на всі переміщені з місць предмети з метою виявлення слідів рук. З цією ж метою рекомендується оглянути вимикачі електричного освітлення та інші предмети, яких злочинець міг торкатися руками. Варто звернути увагу на речі, загублені злочинцем, приміром

¹ Кримінальний процесуальний кодекс України. *Науково-практичний коментар* / за заг. ред.: В. Г. Гончаренка, В. Т. Нора, М. С. Шумила. Київ: Юстініан. 2012. 1328 с.

² Протидія розбоям підрозділами Національної поліції України [Текст]: метод. рек. / [М.В. Буряк, О.М. Брисковська, Р.С. Горбач та ін.]. Київ: Нац. акад. внутр. справ. 2019. 130 с.

недопалки, рукавички, запальнички, знаряддя злому та інші предмети, які можуть бути носіями не тільки відбитків слідів, а й запахової інформації. Вилучені предмети герметично упаковуються;

– необхідно встановити, що зникло з гаража і що з'явилося в ньому. Якщо приміщення було тісним, то злочинці, рухаючись, неминуче торкалися стін, стелажів тощо. На їхньому одязі могли залишитися мікросліди побілки або фарбування стін, частки, які відділилися з поверхні різних предметів. Тому під час огляду доцільно вилучити зразки матеріалів, які можуть знадобитися для подальшого експертного дослідження.

Якщо з моменту вчинення незаконного заволодіння водним транспортом минуло небагато часу, то ефективні результати може мати застосування службово-розшукового собаки¹. Оперативний працівник ознайомлюється із загальною обстановкою місця події, організовує застосування розшукового собаки та переслідування злочинців, здійснює обстеження прилеглої території, разом з поліцейським офіцером громади (дільничним офіцером поліції) проводить поквартальний обхід будинків у районі місця події, веде активну роботу з виявлення осіб, які можуть дати свідчення про факти, що мають значення для розслідування, та провадить їх опитування. У разі необхідності він організовує «прочісування» місцевості для пошуку злочинців, втрачених ними предметів та сховищ з викраденими плавзасобами (частинами, деталями, обладнанням тощо).

3.2. Проведення окремих слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій та заходів

До типових слідчих (розшукових) дій у провадженнях про незаконне заволодіння водним транспортом належать: огляд місця події, допит потерпілих і свідків, пред'явлення для впізнання, освідування потерпілих, призначення судових експертиз тощо.

Послідовність проведення названих слідчих (розшукових) дій залежить від особливостей конкретної слідчої ситуації: джерела інформації про злочин, факту затримання злочинця, характеру викраденого майна (приватне, державне чи колективне), його вартості та способу транспортування тощо. Так, якщо з моменту вчинення кримінального правопорушення і до моменту подання заяви про викрадення водного транспорту минув незначний проміжок часу, слід негайно оглянути місце події. Якщо ж з моменту викрадення вже минув час, варто передусім допитати потерпілого і свідків і вже потім оглянути місце події.

У провадженнях, що вивчаються, вкрай важливим джерелом доказової інформації є ефективно організований та проведений *допит свідків*.

¹ Лук'янчиков Б.Є., Лук'янчиков Є.Д. Сліди злочину – джерело інформації про його подію. *Сучасні проблеми інформації органів внутрішніх справ України*: матеріали міжвуз. наук.-практ. конф. (Київ, 15 берез. 2001 р.). Київ, 2002. С. 64–73.

Як свідки у розслідуванні досліджуваної категорії проваджень можуть бути допитані:

- очевидці вчинення злочину;
- випадкові свідки – особи, які регулярно в певний період часу перебувають у цій місцевості (дорога додому, на роботу в магазин, до пляжу тощо) або могли проходити, проїжджати біля місця вчинення злочину;
- особи, яким намагалися збути об'єкти водного транспорту або які були свідками такого збуту;
- особи, професійна діяльність або хобі яких пов'язана з обслуговуванням, експлуатацією, ремонтом, охороною об'єктів водного транспорту;
- знайомі та колеги підозрюваного, які можуть надати інформацію щодо перебування водного транспорту в цієї особи (час і місце), мотивів і цілей їх придбання, а також дані про професійні знання, уміння, навички, з яких джерел зловмисник міг отримати інформацію про режим експлуатації транспортного засобу, як давно він міг скоювати аналогічні злочини, хто міг бути в нього співником, чи є у зловмисника зв'язки з працівниками або власниками катера, морського чи річкового судна інших плавзасобів;
- родичі та близькі підозрюваних, які можуть дати свідчення щодо перебування підозрюваної особи в певному місці, способу її життя та поведінки, інтересів, умінь і навичок, звички тощо. Необхідно брати до уваги, що свідчення цих осіб можуть не завжди відповідати дійсності через небажання заподіяти близькій людині шкоду (притягнення до відповідальності) або можливу змову між ними та підозрюваним. Доцільно виявити суперечності у свідченнях підозрюваного та його близьких. Для свідків такої категорії притаманна непряма відмова від надання свідчень або надання великого обсягу неточної інформації;
- особи, до яких зловмисники зверталися перед учиненням злочину з метою придбання необхідного для вчинення злочину обладнання (газовзварювальний апарат, болгарка, транспортний засіб). У таких свідків доцільно з'ясувати місце, час збуту, чи бачили вони цих осіб раніше, яку мету придбання цих інструментів озвучено, якщо інструменти позичені, то коли повернуті, як часто підозрювані зверталися до них з таким проханням;
- працівники правоохоронних органів, які брали участь у затриманні підозрюваного (можна встановити інформацію про особливості поведінки зловмисника при затриманні, а також місце та час затримання, кількість затриманих осіб, хто був присутній під час затримання);
- співробітників оперативних підрозділів, які залучалися до проведення НСРД. При допиті зазначених осіб, за необхідності, доцільно застосовувати відповідні заходи безпеки для збереження таємниці відомостей, передбачених законом.

Наведений перелік осіб, які можуть бути свідками під час розслідування незаконного заволодіння водним транспортом, є орієнтовним і визначається конкретною слідчою ситуацією.

Зважаючи на особливості локалізації об'єктів водного транспорту (часто поза межами населених пунктів, на відкритому просторі у водоймах тощо), під час допиту свідків доцільно користуватися картою району чи планом місця події, де зазначаються відповідні орієнтири.

Як уже зазначалося, значна частина досліджуваних злочинів характеризується груповим характером учинення. Тому при підготовці до допиту декількох *підозрюваних осіб* важливим є визначення послідовності їх допиту. Рішення про черговість допиту підозрюваних осіб слідчий приймає, як правило, в обставині інформаційної невизначеності, оскільки до моменту проведення цієї слідчої дії він не має у своєму розпорядженні достатньо повних даних про особу кожного з підозрюваних і певної сукупність доказів, які можна використовувати при допиті¹. Отже, прийняття рішення про послідовність допиту підозрюваних осіб пов'язане з певним тактичним ризиком.

Для правильного визначення особи, допит якої необхідно провести першочергово, передусім треба з'ясувати такі дані про підозрюваних, як наявність злочинного досвіду, судимості, професійних навичок, обізнаність щодо особливостей експлуатації об'єктів водного транспорту; обставини затримання співучасників (затримання з речовими доказами на місці крадіжки, при транспортуванні, реалізації викраденого); особливості поведінки кожного члена злочинної групи при затриманні. При визначенні підозрюваної особи, яка повинна бути допитана першою, перевагу надають особам, які не мають злочинного досвіду і практики спілкування з працівниками слідчих органів, виконували другорядні ролі при вчиненні злочину, а також тим учасникам, злочинні дії яких підтверджуються найбільшою сукупністю доказів їх вини.

Для отримання додаткової інформації про подію та осіб, які вчинили викрадення плавзасобу, важливе значення може мати *установлення базових станцій операторів мобільного зв'язку*, що обслуговують територію, на якій учинено злочин.

На сьогодні для ефективного розслідування незаконного заволодіння водним транспортом доцільно невідкладно проводити комплекс НСРД, використовуючи сучасні можливості установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу, зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж та з електронних інформаційних систем, можливості візуального спостереження тощо.

Приблизний алгоритм розслідування викрадення плавзасобів шляхом проведення моніторингу засобів мобільного зв'язку, активованих у місці вчинення злочину, може мати такий вигляд:

– установлення номерів мобільних телефонів, які перебували біля місця викрадення плавзасобів (мобільні телефони осіб, які неподалік проживають, працюють та постійно активні в цій соті викрадення), для виключення їх зі списку моніторингу мобільних пристроїв, активованих на даній території під час учинення злочину;

¹ Коновалова В. Е. Допрос: Тактика и психология. Харьков: Консум, 1999. С. 44–45.

– у встановлення з'єднань невизначеного кола абонентських номерів (із зазначенням IMEI-терміналу), що відбулись у межах дії певної базової станції або її соти (параметри дії LAC-SID) за необхідний період часу, проведення їх моніторингу та аналізу історії з'єднань, зокрема, чи тривалий час користується абонент телекомунікаційною картою (SIM-картка, USIM-картка, R-UIM-картка тощо), унікальним ідентифікатором сім-картки (IMSI) тощо (наприклад, за відомим IMEI-кодом мобільного телефону можна встановити номер абонента або номери всіх абонентів, які користувались цим телефоном у певний час); особливу увагу варто звернути на телекомунікаційну картку, що могла бути активована в період учинення злочину (за 7 днів до його вчинення та день після);

– за виявленою нещодавно активованою телекомунікаційною картою можна встановити спосіб попередньо оплаченої послуги, номери карт експрес-оплати, місце та час придбання картки поповнення рахунку, номер абонента за картою експрес-оплати, факт переміщення коштів з балансу одного абонента на баланс іншого тощо.

Зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж – один із найефективніших способів отримання інформації про осіб, які становлять інтерес при розслідуванні незаконного заволодіння водним транспортом. Утім важливо пам'ятати, що ця негласна слідча дія є різновидом втручання в приватне спілкування, а тому вона здійснюється за ухвалою слідчого судді та у випадках, якщо іншим шляхом отримати інформацію з метою розслідування злочину неможливо¹.

Можна виділити такі ситуації, за яких виникає необхідність зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж під час розслідування досліджуваних злочинів:

- коли передбачається розмова (змова) між співучасниками – членами злочинної групи;
- коли підозрюваний телефонує власникові водного транспорту перед учиненням викрадення або після його вчинення;
- коли зловмисник виходить на зв'язок зі своїми родичами, знайомими, співучасниками тощо.

Приклад. Слідчий СВ Обухівського відділу поліції ГУНП в Київській області ОСОБА_1 звернулася до суду з клопотанням про надання тимчасового доступу до речей і документів у кримінальному провадженні за ознаками злочину, передбаченого частиною першою статті 278 КК України, яке погоджено заступником начальника Обухівського відділу Києво-Святошинської місцевої прокуратури Київської області. На обґрунтування клопотання слідчий зазначила, що 14.02.2018 до ЧЧ Обухівського ВП з письмовою заявою звернувся ОСОБА_2, яка повідомила про те, що з 01.30 по 02.30 14.02.2018 невідома особа таємно, маючи умисел на викрадення чужого майна, з-під воріт будинку № 4 по вул. Н-ський в смт Н-ськ Обухівського

¹ Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / за заг. Ред.: В. Г. Гончаренка, В. Т. Нора, М. Є. Шумила. Київ: Юстініан, 2012. 1328 с.

району викрала катер «Крестилінер». Сума збитку встановлюється. У діях невідомої особи наявний склад кримінального правопорушення, передбаченого частиною третьою статті 289 КК України. Під час здійснення досудового розслідування до СВ Обухівського ВП надійшов рапорт працівників СКП Обухівського ВП з проведеною радіорозвідкою за зазначеною адресою в зоні дії базових станцій операторів рухомого (мобільного) зв'язку: ПрАТ «Київстар», ПрАТ «ВФ Україна», ТОВ «Лайфселл» з відповідними координатами. Унесене слідчим клопотання відповідає вимогам статті 160 КПК України, матеріалами клопотання доведено достатність даних про здійснення слідчим досудового розслідування вказаного кримінального правопорушення, а також про те, що інформація, про тимчасовий доступ до якої просить слідчий, перебуває в зазначених операторів та провайдерів телекомунікацій стільникового зв'язку, має суттєве значення для встановлення важливих обставин у цьому кримінальному провадженні, що неможливо встановити в інший спосіб¹.

Важливим джерелом інформації у провадженнях про незаконне заволодіння водним транспортом є результати роботи оперативних підрозділів. Так, акумулюючи інформацію (у тому числі з конфіденційних джерел), оперативні працівники планують заходи щодо виявлення конкретних обставин, уточнення і перевірки отриманих даних, а також установлення причин і умов, що призвели до незаконного заволодіння водним транспортом.

Установлюється коло осіб, які можуть бути причетні до викрадення, транспортування, збуту чи приховування викраденого об'єкта водного транспорту: власники ангарів, гаражів, евакуаторів, охоронники стоянок, що охороняються, продавці плавзасобів з пробігом і т.д.; особи, які раніше вчиняли такі (або інші подібні) злочини та/або схильні до їх вчинення; особи без постійної роботи чи джерела доходу та спосіб життя яких не відповідає рівню заробітку, зловживають спиртними напоями (наркотичними засобами), ведуть спосіб життя, який свідчить про антигромадську поведінку, мають зв'язки з криміногенним елементом; збувачі викраденого; особи, які мають зовнішність, особливі прикмети, сліди правопорушень на тілі та одязі, які збігаються з ознаками і прикметами розшукуваних осіб; особи, які мали доступ до викраденого плавзасобу (ремонтували чи орендували його, цікавилися ним з метою придбання) та ін.

Приклад. У Києві на спецлінію 102 зателефонував 47-річний киянин з повідомленням про зникнення катера, який перебував на водній стоянці в Дніпровському районі. На місце події на службовому катері негайно вирушили працівники відділу поліції в річковому порту «Київ». Заявник повідомив поліції опис і технічні характеристики катера. У ході відпрацювання інформації та акваторії р. Десенка неподалік від урочища Моложжі катер виявлено. На той момент він дрейфував, оскільки виникли несправності з двигуном, тому його

¹ Ухвала Обухівського районного суду Київської області від 26.03.2018 р. у справі № 372/810/18. Провадження № 1-кс-199/18. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/72969187>.

взяли на буксир і пришвартували вже до відділу поліції. На борту катера перебували дві жінки і двоє чоловіків, у тому числі 35-річний житель Деснянського району, якого впізнав заявник. З його слів, правопорушником виявився чоловік, який напередодні виконував ремонтні роботи цього водного транспорту. Чоловіка затримали. Він стверджує, що катер узяв за попередньою домовленістю з власником, але той цю інформацію заперечив¹.

Викрадення водного транспорту, як правило, вчиняється за попередньою змовою групою осіб, тому що вчинення цього злочину потребує значних фізичних зусиль, необхідності використання різноманітних інструментів та приладдя, обізнаності щодо особливостей експлуатації плавзасобів, їх охорони, можливих шляхів збуту тощо. Тому добір членів такої групи спрямований на забезпечення виконання цих функцій її учасниками. Часто в злочинну групу намагаються втягнути особу, яка має навички керування відповідними плавзасобами, або має власний плавзасіб або яка працює водієм і має власне авто з причепом. Як правило, такі злочинні угруповання спеціалізуються за видом об'єкта незаконного заволодіння чи способом його вчинення (наприклад, викрадення плавзасобів із проникненням у гараж, ангар або інше приміщення). Проте зустрічаються й такі, які вчиняють викрадення як на приватних, так і на державних об'єктах.

Зазвичай осіб, які можуть бути втягнуті у діяльність такої групи, виявляють у клубах за інтересами, пов'язаних з використанням водного транспорту (рибальство, полювання, дайвінг, водні перегони, водний відпочинок і т.д.); серед осіб, які зацікавлені в запчастинах до такого транспорту; осіб, які мають гаражі, ангари, майстерні з ремонту плавзасобів на березі водойм, а також осіб, які вчиняють такі злочини на замовлення або торгують об'єктами водного транспорту, на які є попит, розміщуючи оголошення щодо продажу.

Виявлення осіб, які планують або готують викрадення плавзасобів, здійснюється як у процесі поточної профілактичної, оперативно-розшукової, слідчої та іншої діяльності підрозділів поліції, так і в результаті проведення цілеспрямованих заходів щодо встановлення таких осіб.

Залежно від результатів перевірки вказані особи можуть бути допитані або за ними організовується оперативне спостереження. Якщо в результаті аналізу оперативної обстановки буде виявлено, що на території відповідного району або міста за короткий термін зафіксовано декілька подібних за способом фактів незаконного заволодіння водним транспортом, доцільно ретельно вивчити кримінальні провадження про такі злочини, у тому числі й зупинені через невстановлення злочинців, щоб визначити, чи не вчинені викрадення, виходячи зі способу їх учинення, одними і тими ж особами.

Приклад. *Протягом одного місяця (з кінця травня по кінець червня) ОСОБА_1, керуючись прямим умислом, неодноразово викрадала плавзасоби в*

¹ У Києві чоловік викрав катер, щоб покататися на ньому з друзями. URL: <https://www.segodayna.ua/ua/kyev/kaccidents/v-kyieve-muzhchina-ugnal-kater-chtoby-pokatatsya-na-nem-s-druzyami-1275736.html>.

сmt Велика Лепетиха Херсонської області з гаражів, що розташовані на Каховському водосховищі, а саме: о 01.00 22.06.2019 – судноплавний засіб марки «Днепр-1»; о 01.30 22.06.2019 – відцентровий консольний насос «2К-6» та помпу; наприкінці травня 2019 року – човен марки «Бакай»; на початку червня 2019 року – човен марки «Южанка». Усі крадіжки скоював з метою наживи¹.

Щоб викрити ОЗУ, яке займається викраденням плавзасобів, потрібно провести комплекс слідчих (розшукових) дій та НСРД.

Приклад. 29.06.2019 до Великолепетиського відділення поліції Каховського відділу поліції ГУНП в Херсонській області звернувся місцевий мешканець зі скаргою, що невідомі злодії викрали з його гаражу човен. Поліцейські провели комплекс розшукових заходів і встановили особи зловмисників. Як з'ясувалося, це був не єдиний злочин, до якого причетні підозрювані (повідомлення відділу комунікації поліції Херсонської області).

Під час моніторингу Інтернет-мережі на одному із сайтів продажу поліцейські виявили оголошення про продаж човна. Розміщене на сторінці фото плавзасобу було дуже схоже на викрадене майно потерпілого. Під виглядом покупців оперативники зв'язалися з продавцем і домовились оглянути можливу покупку. Під час «оглядин» версія поліцейських підтвердилася.

Зловмисниками виявилися двос мешканців району віком 18 і 17 років. Вони розповіли, що декілька днів тому справді викрали човен і сховали в гаражі, власник якого вже тривалий час ним не користується. У ході спілкування з підозрюваними з'ясувалося, що до цього в гаражі зберігався ще один човен, який хлопці раніше також викрали та продали жителю Білозерського району. За фактами крадіжок відкрито кримінальні провадження за частиною третьою статті 185 КК України. Підозрюваним може загрожувати позбавлення волі на строк від 3 до 6 років².

¹ Вирок Великолепетиського районного суду Херсонської області від 04.12.2019 р. у справі № 649/1184/19. Провадження № 1-кп/649/205/19. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/86193045>.

² У Великолепетиському районі поліцейські розкрили низку крадіжок. *Таврійські вісті* 10 квіт. 2020 р. URL : <https://tavriya.ks.ua/index.php?newsid=11416>.

IV. ПРОВЕДЕННЯ ЕКСПЕРТИЗ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ НЕЗАКОННОГО ЗАВОЛОДІННЯ ВОДНИМ ТРАНСПОРТОМ

Одним з основних шляхів підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів є використання під час розслідування спеціальних знань, зокрема досягнень сучасної експертології. Ефективне проведення відповідних експертних досліджень дає змогу отримати важливу інформацію, яку неможливо одержати з інших джерел, та суттєво зміцнити доказову базу провадження загалом. Під час розслідування незаконного заволодіння водним транспортом залежно від обставин конкретного провадження можуть призначатися різні експертизи.

Обов'язковим у провадженнях про викрадення плавзасобів є проведення *товарознавчої експертизи*. До основних завдань цього експертного дослідження в таких провадженнях належать визначення ринкової вартості плавзасобів, їх складових, а також розміру вартості матеріальних збитків, заподіяних власнику або володільцю плавзасобу унаслідок його пошкодження. Перед експертом може бути також порушено питання про вартість відсутнього майна: предметів, речей, що перебували в салоні судна, яке злочинці викрали разом з ними. Так, об'єктами товарознавчої експертизи, крім самих плавзасобів, можуть бути ювелірні вироби, косметичні засоби, одяг, взуття, фото-, радіо- та відеоапаратура, обчислювальна техніка, інші товари. Головними завданнями товарознавчої експертизи у справах про викрадення плавзасобів є визначення якісних змін товарної продукції та її вартості. У цих випадках слідчий повинен зазначити, на підставі яких матеріалів справи, що містять відомості про відсутні об'єкти, повинна провадитись експертиза (рахунки, товарно-транспортні накладні, описи в протоколах допиту потерпілих, фотознімки тощо), і надати експертові ці матеріали (їх копії) або навести ці відомості в постанові про призначення експертизи. Її об'єктами є плавзасоби та їх комплектуючі. Орієнтовний перелік вирішуваних питань:

1. Яка ринкова вартість плавзасобу, його частин або інших предметів, які перебували в ньому (зазначаються марка плавзасобу, модель і реєстраційний номер) на дату оцінки (указується дата, на яку визначається його вартість)?

2. Яке значення складає величина втрати товарної вартості плавзасобу на дату оцінки (указується дата, на яку визначається його вартість)?

3. Яка вартість матеріального збитку (шкоди), завдана власнику плавзасобу (зазначаються прізвище, ім'я та по батькові власника, марка, модель плавзасобу, його державний реєстраційний номер) унаслідок... (зазначається подія, що призвела до матеріальної шкоди) на дату оцінки (указується дата, на яку визначається вартість)?

4. Чи можна провести ремонтно-відновлювальні роботи пошкодженого плавзасобу (його складових)? Якщо можна, то який обсяг, характер і вартість цих робіт на дату оцінки (указується дата, на яку проводиться оцінка майна)? На дослідження експертові надаються плавзасіб та документація, що стосується його реєстрації, матеріали розслідування події, що призвела до матеріальної

шкоди, а також документи, у яких зафіксовано інші вихідні дані, необхідні для вирішення порушеного питання. Слідчий повинен забезпечити можливість огляду плавзасобу та належні безпечні умови (освітлення, вільний доступ, можливість огляду плавзасобу з різних боків тощо), а за потреби – виклик зацікавлених осіб на технічний огляд плавзасобу (після узгодження з експертом дати, місця та часу проведення огляду)¹.

Вагоме місце серед комплексу експертиз, що призначаються під час розслідування злочинів цієї категорії, посідають **трасологічні** дослідження.

Під час учинення злочинів, що розглядаються, зловмисники зазвичай використовують різноманітні знаряддя (інструменти), які залишають сліди. При дослідженні таких слідів перед експертом можуть бути порушені питання щодо способу демонтажу і типу використаного знаряддя, а саме: який механізм утворення слідів (розріз, розруб, свердління, розпил, віджимання)?; з якого боку і в якому напрямку сталося пошкодження?; до якого виду, типу належить знаряддя, яким залишено сліди? яке енергетичне джерело дії знаряддя? яка ступінь зношення знаряддя?; одним чи декількома знаряддями утворено сліди?; якими частинами знаряддя утворено сліди?; які форма, розмір знаряддя, сліди якого залишено на об'єкті? який крок зубів ножівкового полотна? яка ширина полотна і розведення ножівкового полотна? яку форму має стрижень напилка (тригранну, круглу, напівкруглу)?; чи не утворені ці сліди знаряддями (інструментами), наданими на експертизу?; чи не залишено сліди розпилу, вилучені з різних місць подій, одним знаряддям?

У межах експертизи цілого за частинами як одного з підвидів трасологічних досліджень під час розслідування незаконного заволодіння водним транспортом можуть вирішуватися такі питання: яким способом відокремлено від предмета його частину?; який механізм відокремлення від предмета його частини (частин) тощо?

Для переміщення та транспортування викраденого часто використовують різноманітні транспортні засоби, тому в межах такого підвиду трасологічних досліджень, як експертиза слідів транспортних засобів, можуть вирішуватися такі питання: яким видом (типом, моделлю) та якими частинами транспортного засобу залишено сліди?; чи залишено сліди даним транспортним засобом (його частинами)?; якою моделлю шини залишено сліди?; чи піддавалася покриття шини транспортного засобу, слід якої виявлено на місці події та надано для дослідження, відновлювальному ремонту?

Через особливості локалізації водного транспорту на місці злочину часто утворюються та виявляються сліди взуття. Орієнтовний перелік питань у таких випадках може бути таким: чи є на цій поверхні сліди взуття людини та чи придатні ці сліди для ідентифікації?; чи залишено сліди даною особою чи це сліди від взуття, вилученого в певної особи?; чи залишено сліди взуття, виявлені в різних місцях, однією особою?; взуттям якого виду залишено ці сліди, які його характеристики й особливі ознаки (розмір, ступінь зношування

¹ Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, затвердженої наказом Міністерства юстиції України від 26 груд. 2012 р. № 1950/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0001-13>.

тощо)?; який орієнтовно зріст людини, яка залишила сліди?; які особливості ходи людини відбилися у «доріжці слідів»?; який механізм утворення слідів взуття?¹.

У межах трасологічних досліджень можуть також вирішуватися питання, спрямовані на встановлення особи передбачуваного злочинця: чи існують ознаки, які дозволяють припустити, що демонтаж певних частин об'єкта учинений однією особою або мала місце участь декількох осіб?; якими фізичними властивостями повинна була володіти особа, що вчинила злам (велика фізична сила, високий зріст)?; чи володіла особа навичками користування інструментом чи механізмом, який залишив сліди?; чи володіла особа спеціальними знаннями щодо особливостей конструкції, експлуатації та охорони водного транспорту?; який мінімальний час потрібен для вчинення відповідних дій?; чи міг бути вчинений демонтаж у такий спосіб, про який повідомляє підозрюваний?

Одним з підвидів трасологічної експертизи є експертиза слідів рук (**дактилоскопічна експертиза**). Завданням таких експертних досліджень є встановлення причетності осіб до вчинення злочину за допомогою відбитків рук, отриманих у ході дактилоскопічної реєстрації; слідів рук, вилучених при огляді місця події тощо. Водночас цією експертизою вирішується завдання виявлення, вилучення та фіксації слідів рук на різних поверхнях, установлення їх придатності для ідентифікації тощо. Перед дактилоскопічною експертизою можуть порушуватися такі питання: чи є на місці вчинення злочину сліди рук (пальців, долонь), якщо так, чи придатні вони для ідентифікації?; чи залишено сліди рук, вилучені в різних місцях (на різних об'єктах, знайдених знаряддях злочину), однією особою?; чи залишено сліди рук конкретною особою, дактилоскопічна карта якої представлена на порівняльне дослідження?; які індивідуальні особливості мають руки людини, що залишила сліди (відсутність пальців, наявність шрамів тощо)?; який імовірний вік, стать і зріст особи, яка залишила надані на дослідження сліди?².

Під час учинення незаконного заволодіння водним транспортом на одязі (взутті) злочинця можуть утворюватися сліди-нашарування: лакофарбового покриття, ґрунту, пально-мастильних матеріалів тощо. Такі сліди є також предметом дослідження трасологічної експертизи, яка в таких випадках часто призначається в комплексі з **експертизою матеріалів, речовин та виробів**. При цьому перед експертом-трасологом ставляться такі питання: який механізм утворення відповідних нашарувань?; яка послідовність їх утворення?

Зважаючи на типову слідову картину досліджуваних злочинів, у комплексі з трасологічною часто проводиться **експертиза лакофарбових матеріалів та покриття**, основною метою якої є визначення хімічного складу лакофарбового покриття, його природи, виду, призначення та мети

¹ Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень: наказ Міністерства України від 8 жовт. 1998 р. № 53/5. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98>.

² Розслідування умисного пошкодження об'єктів електроенергетики (ст. 194–1 КК України): метод. рек. / Вакулєнко О. Ф., Чернявський С. С., Брисковська О. М., Вознюк А. А., Бурлака В. В., Аксенко В. Д., Герасименко Л. В. К.: Нац. акад. внутр. справ, 2015. с. 39.

застосування. Об'єктами цієї експертизи є фарби, лаки, емалі, ґрунтовки, тощо. Крім того, у межах такої експертизи досліджуються різноманітні предмети з пофарбованою поверхнею (плавзасоби, дороги, гаражі, сейфи, двері та ін.)¹.

Портретна експертиза може бути призначена при розслідуванні злочинів цього виду з метою ідентифікації особи злочинця за фотознімком (фотокарткою, негативом, відеозаписом) у тому разі, коли дії злочинця та його обличчя зафіксовані камерами зовнішнього відеоспостереження, відповідні записи вилучені правоохоронцями та використовуються для розкриття і розслідування злочину.

Орієнтовний перелік вирішуваних питань:

1. Чи зображена на даному фотознімку певна особа?

2. Одна чи різні особи зображені на даних фотознімках? Порівняльними матеріалами для ідентифікації особи за фотознімком можуть бути достовірні фотографії цієї особи (любительські, професійні, а також експериментальні фотознімки, виготовленні слідчим, можливо, за участю спеціаліста). Доцільно, щоб серед порівняльних зразків були знімки, близькі до досліджуваного за часом зйомки і ракурсом зображення.

Фізико-хімічна експертиза проводиться як окреме експертне дослідження, а також, за необхідності, у складі комплексного дослідження поряд із технічним, товарознавчим, автотехнічним.

За допомогою фізико-хімічної експертизи можна визначити хімічний склад матеріалів і речовин, якість нафтопродуктів та пально-мастильних матеріалів; якість бензину та дизельного пального, відповідність вимогам ГОСТ, ДСТУ, ТУ; ідентифікувати полімери і пластмаси; установити наявність шкідливих, отруйних (небезпечних) речовин і компонентів у продуктах і матеріалах; визначити, до якої марки належить метал та сплав, відповідність металу та сплаву вимогам ГОСТ, ДСТУ; визначити класифікацію керамічних виробів за фізико-хімічними показниками; визначити коди Української класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності (товарної номенклатури зовнішньоекономічної діяльності) тощо.

Крім згаданих, під час розслідування незаконного заволодіння водним транспортом залежно від обставин конкретного провадження можуть проводитися й інші види експертиз, зокрема, металознавча, електротехнічна, автотехнічна, ґрунтознавча тощо.

¹ Науково-дослідна лабораторія судових експертиз. URL: <https://ndlse.com.ua/fizyko-khimichna-ekspertyza/ekspertyza-lakofarbovykh-materialiv.html>.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вирок Бердянського міськрайонного суду Запорізької області від 12.11.2013 р. у справі № 310/11903/13-к. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/35133804>.
2. Вирок Бершадського районного суду Вінницької області від 25.02.2020 р. у справі № 126/2758/19. Провадження № 1-кп/126/187/2020. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87966600>.
3. Вирок Великопетиського районного суду Херсонської області від 04.12.2019 р. у справі № 649/1184/19. Провадження № 1-кп/649/205/19. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/86193045>.
4. Вирок Деснянського районного суду м. Києва від 13.07.2019 р. у справі № 754/11082/19. Провадження № 1-кп/754/1009/19. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/83718569>.
5. Вирок Індустріального районного суду м. Дніпропетровськ від 01.06.2013 р. у справі № 0417/12496/2012. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/31578757>.
6. Вирок Кельменецького районного суду Чернівецької області від 19.03.2014 у справі № 717/2947/13-к. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/37726845>.
7. Вирок Нахимовського районного суду м. Севастополь від 26.03.12 р. у справі №1-134/11. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/22446851>.
8. Вирок Нововоронцовського районного суду Херсонської області від 23.03.2012 р. у справі № 2116/1-191/11. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/22346521>.
9. Вирок Приморського районного суду м. Одеси від 05.09.2014 р. у справі № 522/9546/14-к. Провадження № 1-кп/522/784/14 *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/40366253>.
10. Вирок Шацького районного суду Волинської області від 19.10.2015 р. у справі № 170/655/15-к. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/52437696>.
11. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, затвердженої наказом Міністерства юстиції України від 26 груд. 2012 р. № 1950/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0001-13>.
12. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень: наказ Мін'юсту України від 8 жовт. 1998 р. № 53/5. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98>.
13. Класифікаційне товариство Регістр судноплавства України. URL: <http://shipregister.ua/ships/small.html>

14. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / за заг. ред.: В. Г. Гончаренка, В. Т. Нора, М. Є. Шумила. Київ: Юстініан. 2012. 1328 с.

15. Науково-дослідна лабораторія судових експертиз. URL: <https://ndlse.com.ua/fizyko-khimichna-ekspertyza/ekspertyza-lakofarbovykh-materialiv.html>.

16. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / [А. М. Бойко, Л. П. Брич, О. О. Дудоров та ін.] ; за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 10-те вид., переробл. та допов. Київ: ВД «Дакор», 2018. 1360 с.

17. Початковий етап розслідування незаконного заволодіння автотранспортом [Текст] : метод. [Чернявський С.С., Фаринник В.І., Брисковська О.М. та ін.]. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2014. С. 21.

18. Про затвердження Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з перевезення пасажирів, небезпечних вантажів та небезпечних відходів річковим, морським транспортом: постанова Кабінету Міністрів України від 23 грудня 2015 р. № 1186. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1186-2015-%D0%BF#Text>.

19. Про затвердження Положення про класифікацію, порядок розслідування та обліку аварійних морських подій із суднами: Наказ Мінтрансв'язку 29.05.2006 № 516. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0959-06#Text>.

20. Про затвердження Положення про підготовку та підвищення кваліфікації стернових-мотористів маломірних суден Держкомрибгоспу України. Наказ Державного комітету рибного господарства України 23.09.98. N 129. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0006-99#Text>.

21. Про затвердження Правил плавання та лоцманського проведення суден у Феодосійській затоці, на рейдах Феодосійського морського порту та на підходах до нього: Наказ Міністерство транспорту та зв'язку України від 03.02.2009 N 115. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0280-09#Text>.

22. Протидія розбоям підрозділами Національної поліції України [Текст] : метод. рек. / [М.В. Буряк, О.М. Брисковська, Р.С. Горбач та ін.]. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2019. 130 с.

23. Розслідування умисного пошкодження об'єктів електроенергетики (ст. 194–1 КК України): метод. рек. / Вакуленко О. Ф., Чернявський С. С., Брисковська О. М., Вознюк А. А., Бурлака В. В., Аксенко В. Д., Герасименко Л. В. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2015. 92 с.

24. Словник української мови: в 11 томах. Том 9, 1978. С. 827. <http://sum.in.ua/s/sudno>.

25. Сухоруков А.О. Петиція №41/000030-16еп. Дата створення: 29 серпня 2016 р. Транспорт і зв'язок. <https://petition.kmu.gov.ua/kmu/Petition/View/30>

26. Тлумачний словник української мови. *E-slovník*. URL: <https://eslovnky.com/%D1%81%D1%83%D0%B4%D0%BD%D0%BE>.

27. У Великолепетиському районі поліцейські розкрили низку крадіжок Таврійські вісті 10 квіт 2020 р. URL : <https://tavriya.ks.ua/index.php?newsid=11416>.

28. У Києві чоловік викрав катер, щоб покататися на ньому з друзями. URL: <https://www.segodnya.ua/ua/kyiv/kaccidents/v-kieve-muzhchina-ugnal-kater-chtoby-pokatatsya-na-nem-s-druzyami-1275736.html>.

29. Ухвала Обухівського районного суду Київської області від 26.03.2018 р. у справі № 372/810/18. Провадження № 1-кс-199/18. Єдиний державний реєстр судових рішень URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/72969187>.

[illegible]

Наукове видання

ВОЗНЮК Андрій Андрійович
ЗАСЕНКО Богдан Вячеславович
БРИСКОВСЬКА Оксана Миколаївна

**КВАЛІФІКАЦІЯ ТА РОЗСЛІДУВАННЯ НЕЗАКОННОГО
ЗАВОЛОДІННЯ ВОДНИМ ТРАНСПОРТОМ**

Методичні рекомендації

Комп'ютерна верстка М. А. Грига

Підписано до друку 12.01.2021. Формат 60х84/16. Папір офсетний.
Ум. друк. арк. 2,33. Тираж 100 прим.

Виготовлювач ФОП Поліщук О.В.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК №2142 від 31.03.2005
07400, м. Бровари, вул. Незалежності, 2
тел. (044) 592-13-49